

Вакеріна Анна Віталіївна,

студентка першого курсу, гр. БП-21 КНУТД.

Науковий керівник:

к.ю.н., професор Олійник А.Ю.,

професор кафедри приватного та публічного права

Інституту права та сучасних технологій КНУТД,

м. Київ, Україна.

ОБ'ЄКТИВНЕ І СУБ'ЄКТИВНЕ ПРАВО СТАРОДАВНЬОЇ ІНДІЇ

Вступ. Найдавнішим джерелом права в Індії був звичай. З розвитком держави все більшого значення набували закони, що видаються царями. Відмінна особливість давньоіндійського права – величезний вплив релігії та кастовий характер. У більшості випадків судьями були служителі церкви. Найдавніші індійські збірники законів (Закони Ману, Артхашастра і ін.) представляли творчість різних шкіл брахманів. Найбільш відомий збірник, що дійшов до наших днів, – Закони Ману (II ст. до н.е. – II ст.), що були складені в період боротьби між брахманізмом і буддизмом.

Метою і завданнями дослідження є : а) аналіз наукових праць щодо законів Ману; б) характеристика змісту названих законів; в) висновки і рекомендації по дослідженню.

Основний текст. Згідно релігійного вірування бог-творець – брахма створив брахманів із своїх уст, шатріїв з рук, вайшів з стегон і шудрів із ступнів. Для кожної варни були своя драхма (закон життя). Офіційна наука брахманів – брахманізм – зустріла реакцію в новій релігії буддизмі. Засновником нової релігії був сідхартха (560-480 рр. до н.е.) – син князя країни Сакія. Він зростав у багатствах і розкоші, рано одружився і мав уже сина. Але розкішне життя не давало йому задоволення. За прикладом аскетів – йогів, яких в Індії було багато, він подався на мандрівку, осів у віддаленій місцевості й віддався

постам і духовним вправам. Після кількох років такого життя він виступив як Будда ("освідчений") із новою наукою – будизмом [1].

Індуське право мало виражений кастовий характер. Касту характеризують як соціальну спільноту або групу в складі індійського суспільства, спільноту за народженням, спадкоємну, ендогамну, закриту для проникнення сторонніх, що традиційно спеціалізується за родом господарської діяльності чи колом занять з яскраво вираженою кастовою самосвідомістю, чиє місце обумовлене в складній індійській соціальній ієрархії¹. Відносини всередині касті і з членами інших каст регулюються спеціальними нормами поведінки. Таких каст і підкаст налічується в Індії близько 3,5 тисяч. Відповідно до історичної традиції вони поділені на чотири групи: [брахманів](#) (спочатку — каста священиків), [кшатріїв](#) (воїнів), [вайшиїв](#) (купців) і [шудрів](#) (слуг і ремісників). Поза цим поділом стояла каста «недоторканих», що посідала найнижче місце в соціальній ієрархії. Вона фактично перебувала поза сферою правового регулювання індуського права, яке стосувалося її лише в питаннях обмеження правоздатності. Перехід з однієї касті в іншу не допускався [2].

Закони Ману містять три групи норм: релігійні приписи брахманів; норми, що регулюють організацію державної влади; норми цивільного і кримінального законодавства. Збірник ділиться на 12 глав, кожна з яких складається з віршів (шлок). *Речове право.* У Законах Ману особлива увага приділялася праву власності. Основною галуззю економіки Індії було сільське господарство, що визначало особливу цінність землі. Формально земля вважалася власністю царя. Судячи з джерел права, можна виділити дві категорії земель: общинна і належала царського дому. Але існували і землі, що належали брахманам, хоча в законодавчих пам'ятках вони не згадуються. У Законах Ману знайшли відображення такі характерні риси давньоіндійського права, як пріоритетне значення звичаю в регулюванні суспільних відносин, наявність верховної власності на землю у правителя при общинному землеволодінні і порівняно широкі права її відчуження у селян-общинників. Що стосується рухомого

майна, то воно знаходилося в приватній власності. Свобода розпорядження рухомим майном була широкою, що зумовило різноманітність угод. Праву Стародавньої Індії були відомі наступні сім правомірних способів придбання власності: 1) отримання спадщини; 2) знахідка, або подарунком, цим разом 3) купівля; 4) видобуток; 5) позика під відсотки; 6) виконання роботи; 7) отримання подарунка (приношення) [3]. *Спадкове право.* Було відомо спадкування за законом і за заповітом. Після смерті батька його майно успадковував старший син або воно ділилося порівну між синами. Старший син міг отримати додаткову частину в розмірі $1/20$ майна. Дочки усувалися від участі в розподілі спадщини, але брати були зобов'язані виділити їм зі свого майна $1/4$ частина. Наследователь міг заповідати частину майна синові дочки. При відсутності дітей до спадкоємства призивалися родичі померлого до шостого коліна. У процесі успадкування виморочність майно представників трьох нижчих варн переходило до царя. *Зобов'язальне право.* У Законах Ману говориться про зобов'язання, але нічого не сказано про форми укладання угод. При цьому при вирішенні спорів вони наказують залучати свідків, а при їх відсутності вдаватися до клятв і ордалиям. Слід гадати, що угоди в Індії відбувалися усно, у присутності свідків. Розрізнялися зобов'язання з різних видів договорів. Древнеіндійський закон чітко встановлював причини недійсності договорів: недійсними вважалися договори, укладені п'яним, божевільним; що знаходяться в гніві або горе; старим, жінкою, дитиною, виродком або рабом; всупереч звичаю або закону; шляхом обману. Крім зобов'язань з договорів, згадувалися зобов'язання з заподіяння шкоди. Вони виникали внаслідок заподіяння шкоди майну іншої особи (пастух був зобов'язаний компенсувати втрату тваринного, якщо не міг довести, що намагався попередити втрату; за потрапу він відповідав тільки в разі, якщо ділянка була обгороджена) і з заподіяння шкоди іншій особі (за шкоду, заподіяну особі під час руху візки, відповідав не тільки кучер, а й господар вози). *Сімейне право.* Особливе місце було приділено регулювання сімейного права. Правове становище жінок залежало від форми укладення шлюбу, але в будь-якому випадку жінка не мала повної дієздатності. За

вченням брахманів, жінка завжди потребувала опіки. У дитинстві вона повинна була підкорятися своєму батькові, в молодості – своєму чоловікові, після смерті чоловіка - своїм синам. Розлучення допускався у виняткових випадках: безпліддя подружжя, перелюбство, ганебна поведінка, безвісна відсутність, погане поводження. У разі, якщо було кілька дружин, старшинство в будинку належало дружині з вищої касті. Шлюбний вік для чоловіків був встановлений в 24 роки, для жінок – з 8 років [4]. *Кримінальне право. У Стародавній Індії* ще не проводилося різниці між злочином і релігійним гріхом, тому одні й ті самі діяння одночасно вважалися і злочином, і гріхом (крадіжка жертвних дарів, заклад священного водойми, перелюб гуру (вчителя) з дружиною і т.п.). Мета покарання полягала перш за все в залякуванні. Право в Індії представляло собою право привілей, диференційовану відповідно до варнової приналежності. У кримінальному праві містилися значні пережитки первіснообщинного ладу: відповідальність громади за злочини, вчинені на її території; вигнання злочинця з громади.

Кримінальному праву Стародавньої Індії були відомі наступні види злочинів : а) проти держави, за вчинення яких винні піддавалися смертної кари; б) проти особистості. Про вбивства і покарання за них в Законах Ману говориться дуже мало. Вбивство людини вважалося релігійним злочином, за це покладалася епітафія. Але за вбивство брахмана призначалася страта. Необхідна оборона виключала відповідальність заповідяло смерть нападнику. Станова, кастова сутність давньоіндійського права простежується при розгляді відповідальності за злочини проти особистості; в) проти власності. За злочини проти власності покладалася суворі покарання; г) проти честі і гідності. За злочини проти честі і гідності вищих варн було більш суворе покарання; д) проти сім'ї. До зазначених злочинів ставилися: бесіда із заміжною жінкою (каралася штрафом), зустріч з дівчиною з вищої варни (людина нижчої варни підлягав тілесному покаранню) і т.д. Закони Ману не містять згадки про кровної помсти. Вона, ймовірно, була витіснена системою покарань і штрафів, що

накладаються органами держави. Основними видами покарань були смертна кара (застосовувалася до державних злочинців і до осіб, винних у перелюбстві, до злодіїв і заподіяла зумисне шкода майну інших); член пошкоджувані покарання застосовувалися до злочинців, які вчинили злочин проти представників вищої варни; тюремне покарання застосовувалося в поєднанні з іншими видами покарання, наприклад з конфіскацією майна; грошові стягнення призначалися за невеликі провини і злочини і були найпоширенішою формою [4].

Процесуальне право. В судовому процесі Стародавньої Індії не було різниці між цивільним і кримінальним процесом. Суд був апеляційним. Розгляд цивільних кримінальних справ могло починатися тільки на вимогу позивача або потерпілого. Сторона, яка звернулася до суду, підтримувала звинувачення. Доказами були свідчення свідків або ордалії. Цінність показань залежала від приналежності до варни. В Індії існувало п'ять видів ордалій (випробувань (sad): 1) вагами (обвинувачений зважувався двічі, до і після допиту: якщо вдруге він був легше, то вважався невинним); 2) вогнем (обвинувачений брав розпечений предмет в руку і при відсутності слідів опіку вважався невинним); 3) водою; 4) отрутою; 5) клятвою (якщо після клятви з обвинуваченим відбувалася якась неприємність, то вина його вважалася доведеною). Лжесвідчення вважалось злочином і іноді каралося штрафом, який дорівнював десятикратній сумі позову, або вигнанням за межу держави. З найдавніших часів практикувалися ордалії - "суд божий" - випробування вагами, вогнем, водою, отрутою. Але ордалія застосовувалася зі згоди сторін і за відсутності переконливих доказів – документів, показань свідків, речових доказів, і здійснювалася публічно [5].

Висновок. Підводячи підсумок слід підкреслити, що об'єктивному і суб'єктивному праву Стародавньої Індії притаманний кастовий характер і властиві такі відомі риси, які були притаманні і іншим державам Стародавнього Сходу: високий рівень релігійності, кастовий характер. Закони Ману на

протязі декількох століть були офіційним джерелом об'єктивного права Стародавньої Індії.

Запропоновані по тексту рекомендації сприятимуть удосконаленню прав людини в Україні та світі.

Список використаних джерел:

1. Держава і право стародавньої Індії. Електронний ресурс: https://osvita.ua/vnz/reports/world_history/4791/
2. Індуське право. Електронний ресурс: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: Навч. посібник. К.: Правова єдність, 2009. 312 с.
4. Право Стародавньої Індії. Електронний ресурс: https://pidru4niki.com/1281041956548/pravo/pravo_starodavnoyi_indiyi
5. Право стародавньої Індії. Електронний ресурс: https://stud.com.ua/95568/pravo/sudova_sistema

Кудла І.О. курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: Долгорученко К.О., доцент кафедри теорії та історії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна.

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ЯК ФЕНОМЕН ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДІЙСНОСТІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Вступ. У сучасному законодавстві більшості країн колабораціонізм (фр. співпраця) кваліфікується як злочин проти своєї держави, зрада. Залежно від міри шкоди, спричиненої колаборантом, у правових нормах національних